

Biocentrismul juridic – oglindirea ideologiei *deep ecology* în drept

Legal Biocentrism – The Reflection of Deep Ecology Ideology in Law

Dr. Dumitru Balea*

Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca
Facultatea de Drept

Cuvinte-cheie: drepturi subiective, entităţi non-umane, subiecţi de drept, arii geografice, animale.

Keywords: subjective rights, non-human entities; legal subjects; geographical areas; animals.

Introducere. Tendinţele actuale legislative urmăresc acordarea de drepturi subiective unor entităţi non-umane, cum ar fi ariile geografice şi animalele. Pentru a le ataşa drepturile subiective, este necesar ca acestea să fie subiecţi de drept. Scopul studiului de faţă este să verifice compatibilitatea dintre recunoaşterea personalităţii acestor entităţi şi concepţele actuale ale dreptului. Mai exact, dacă personalitatea juridică acordată ariilor geografice şi animalelor, cu scopul pragmatic de a le recunoaşte drepturi subiective, este compatibilă cu instrumentele dreptului. În cele ce urmează, vom aborda subiectul în concepţia kantiană (1), verificând statutul actual al animalului (2), personalitatea juridică a ariilor geografice (3), pentru a vedea dacă subiectivizarea este calea (4) ocrotirii mediului înconjurător şi animalelor. Concluzia studiului va depinde de concepţia dreptului actual asupra instrumentelor sale, în special asupra drepturilor subiective.

1. Kant şi subiectul

Gândirea juridică post-kantiană este marcată profund de viziunea individualistă ce pune în centrul perspectivei legilor şi justiţiei persoana, emoţiile, gândurile şi puterile sale. Conotaţia de „substanţă gânditoare, sine conştiinţă” a cuvântului „subiect” introdusă de Kant în filosofie¹ a fost introdusă în limbajul juridic de Darjes, Savigny, Mülhenbruch şi alţii². Dreptului-facultate, produs al gândirii canonice, i s-a corelat semantic adjectivul „subiectiv”. Dreptul subiectiv este facultatea morală care aparţine unui subiect de drept de a avea un anumit comportament, facultate recunoscută şi ocrotită de dreptul obiectiv.

Subiecţii de drept sunt persoanele, luate individual sau în grupuri asociative. O reflexie juridică a antropocentrismului. Sub presiunea ideologiei *deep ecology*³, biocentrismul⁴ tinde să se substituie antropocentrismului în concepţia legiuitorilor şi a juriştilor. Ideile promovate de ideologia *deep ecology* şi reflectate la nivelul activităţii de creare a dreptului tind să extindă categoria subiecţilor de drept, prin includerea altor fiinţe sau a lucrurilor. Ariile geografice au fost deja introduse în această categorie.

* dimitru.balea@law.ubbcluj.ro, cadru didactic asociat.

¹ Immanuel Kant, *Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre*, Ed. K. Vorländer, F. Meiner, Hamburg, 1959, *Einleitung in die Metaphysik der Sitten*, IV, p. 225 (p. 28).

² Pentru o prezentare istorică a denumirii dreptului subiectiv, a se vedea Alejandro Guzmán, *Historia de la denominación del derecho-facultad como „subjetivo”,* în Revista de Estudios Histórico-Jurídicos, XXV, 2003, p. 412.

³ *Deep ecology* (ecologia profundă) este un termen care desemnează o ramură a ideologiei ecologice şi o mişcare socială bazate pe ideea că omul trebuie să îşi schimbe radical relaţia cu natura dintr-una care valorizează natura doar pentru că este utilă fiinţelor umane într-una care recunoaşte naturii o valoare inerentă. Uneori numită „*ecosophy*”, *deep ecology* oferă o definiţie sinelui diferită faţă de noţiunile tradiţionale şi este o mişcare socială în care se observă câteodată substraturi religioase şi mistice. Peter Madsen, *Deep ecology*, disponibil online la adresa: <https://www.britannica.com/topic/deep-ecology>, consultat în data de 01.07.2023.

⁴ Biocentrismul este un curent al eticii ambientale (*environmental ethics*), o gândire în esenţă de origine norvegiană, opusă antropocentrismului şi „şovinismului uman”, care acordă demnitate morală doar fiinţelor umane şi consideră natura doar un ansamblu de resurse. Biocentrismul generalizează abordarea kantiană asupra tuturor fiinţelor vii, considerându-le scopuri în sine, adică având o valoare intrinsecă ce le dă dreptul la respect.

Animalele, în schimb, nu. Este aceasta calea de urmat pentru a îndeplini protecția juridică a mediului, a animalelor și a vieții de pe Pământ? Sau reprezintă doar o fațetă a manipulării urgențelor de salvagardare a mediului în scopul câștigării de capital politic?

2. Animalul – încă bun

Codul civil român include animalele în categoria bunurilor mobile⁵. Legislația în materia vânătorii și pescuitului a urmărit trasarea unor reguli pentru ocrotirea resurselor piscicole și cinegetice. Apoi, o serie de legi au fost adoptate pentru protecția animalelor⁶. Dar din acestea se deduce că interesul ocrotit este al societății și nu al animalelor.

Recunoașterea animalelor ca ființe simțitoare se răspândește tot mai mult în legislațiile statelor și în cea internațională. Guvernul britanic a adoptat Planul de Acțiune pentru Bunăstarea Animalelor⁷ care își propune implementarea unor acte normative cu scopul protejării animalelor. Pilonul principal declarat al programului de reformă este recunoașterea prin lege a faptului că animalele sunt ființe simțitoare⁸, apte să perceapă suferința fizică și psihologică, frigul, foamea și să conștientizeze ce li se întâmplă. Dreptul Uniunii Europene⁹ concepe animalele ca pe niște bunuri, dar vii, capabile a simți suferința¹⁰. Recunoașterea calității de ființă simțitoare face animalul să fie subiect de drept?

Legea nu furnizează un răspuns direct la această întrebare, dar lasă a se întrevădea unul negativ. Răspunsul doctrinei¹¹, de asemenea. S-a opinat că sensibilitatea, chiar dacă este comună oamenilor și animalelor, nu ar fi un argument suficient pentru a conferi animalelor personalitatea juridică, întrucât această promovare ar fi inadecvată pentru animale și periculoasă pentru oameni. Inadecvată, întrucât a fi subiect de drept implică nu doar a fi titular de drepturi, ci și constrâns de obligații, cele două criterii fiind cumulative, nu alternative. Ridicarea animalelor la statutul de persoane le-ar oferi drepturi superflue și le-ar supune unor obligații aberante. Periculoasă, s-a susținut, pentru că ridicând animalul la rangul juridic al omului ar atrage protejarea corpului animalelor asemeni corpului uman. Iar coborârea omului la rangul animalelor ar cauza dispariția supozițiilor în favoarea unei respectări mai mari a drepturilor omului față de drepturile celorlalte ființe vii¹².

⁵ O serie de articole din Codul civil referitoare la animale surprind fără îndoială această viziune: art. 548 alin. (2); art. 576; art. 736; art. 941 alin. (2); art. 1349 și 1375; art. 1836; art. 2127 alin. (4); 2839.

⁶ Legea nr. 205/2004 privind protecția animalelor, publicată în M. Of. nr. 531 din 14 iunie 2004 și republicată în M. Of. nr. 320 din 30 aprilie 2014; O.U.G. nr. 55/2002 privind regimul de deținere al câinilor periculoși sau agresivi, publicată în M. Of. nr. 311 din 10 mai 2002 și republicată în M. Of. nr. 146 din 27 februarie 2014; O.U.G. nr. 175/2020 pentru completarea unor acte normative cu incidență în protecția animalelor, precum și pentru stabilirea unor măsuri organizatorice, publicată în M. Of. nr. 954 din 16 octombrie 2020.

⁷ Action Plan for Animal Welfare, publicat în 12 mai 2021, disponibil online la adresa: <https://www.gov.uk/government/publications/action-plan-for-animal-welfare/action-plan-for-animal-welfare#contents>.

⁸ În Franța, ideea a pătruns în legislație mult mai devreme. Articolul L. 214-1 din Code rural et de la pêche maritime a fost modificat de art. 9 al Legii nr. 76-629 din 10 iulie 1976 și l-a adus la forma actuală: „Tout animal étant un être sensible doit être placé par son propriétaire dans des conditions compatibles avec les impératifs biologiques de son espèce.” Articolul 515-14 C. civ. francez, modificat prin art. 2 din Legea nr. 2015-177 din 16 februarie 2015: „Les animaux sont des êtres vivants doués de sensibilité. Sous réserve des lois qui les protègent, les animaux sont soumis au régime des biens.” Pentru o analiză a evoluției statutului animalelor în Codul civil francez, a se vedea Marina Four-Bromet, *Un statut de l'animal dans le Code civil*, în *La Gazette juridique*, nr. 3/2015, disponibil online la adresa: <https://univ-droit.fr/la-gazette-juridique/18288-un-statut-de-l-animal-dans-le-code-civil>.

⁹ Pentru o analiză a protecției juridice a animalelor în Uniunea Europeană, a se vedea Izabell Büschel, Juan Miguel Azcárraga, *Quelle protection juridique des animaux en Europe ? L'apport du Traité de Lisbonne à la lumière du droit comparé*, în *Trajectoires*, nr. 7/2013, <https://doi.org/10.4000/trajectoires.1162>.

¹⁰ Regulamentul (CE) nr. 1099/2009 al Consiliului din 24 septembrie 2009 privind protecția animalelor în momentul uciderii, publicat în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 303/1 din 18.11.2009. Directiva 2010/63/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 septembrie 2010 privind protecția animalelor utilizate în scopuri științifice, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 276/52 din 20.10.2010. Regulamentul (CE) nr. 1/2005 al Consiliului din 22 decembrie 2004 privind protecția animalelor în timpul transportului și al operațiunilor conexe și de modificare a Directivelor 64/432/CEE și 93/119/CE și a Regulamentului (CE) nr. 1255/97, publicat în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 003/1 din 5.10.2005.

¹¹ Jean-Pierre Marguénaud, *La personnalité juridique des animaux*, Recueil Dalloz, Dalloz, nr. 20/1998, p. 205-211, *apud* Fanny Dupas, *Le statut juridique de l'animal en France et dans les États membres de l'Union Européenne: Historique, bases juridiques actuelles et conséquences pratiques*, teză de doctorat, Universitățile Paul-Sabatier de Toulouse, 2005, p. 69.

¹² *Ibidem*. Michael Freedon, *Drepturile*, Ed. DU Style, București, 1998, p. 38.

Sensibilitatea animalelor este o stare de fapt. Simpla proclamare legislativă nu o transformă într-o stare de drept ori într-o categorie juridică și nici nu asigură ceva mai mult decât recunoașterea ei științifică. Categorie, animalele trebuie protejate, pentru că sunt ființe simțitoare, după cum a dovedit știința. Reiterarea legislativă a acestei realități este superfluă și fără consecințe juridice directe. Cel mai important pentru studiul de față este că includerea sensibilității animalelor în lege nu este sinonimă cu recunoașterea calității de subiecți de drept animalelor. Așadar, sensibilitatea animalelor, chiar proclamată juridic, nu le-a transformat în subiecți de drept.

Conștienți de acest lucru, adepții doctrinei antropomorfismului juridic al animalelor, prin antispecism și *deep ecology*, exercită o presiune asupra legiuitorilor pentru acordarea personalității juridice animalelor. Presiunea consistă, între altele, în proclamarea unor manifeste cu titlu asemănător actelor normative de drept internațional.

Declarația Universală a Drepturilor Animalelor¹³ a fost proclamată solemn, în prezența a numeroși ambasadori, savanți, artiști și politicieni, la Casa UNESCO din Paris, în 15 octombrie 1978 și revizuită în 1989. Trebuie menționat că declarația nu este un act normativ de drept internațional și nu a fost adoptată nici de UNESCO, nici de ONU. În realitate, Declarația a fost adoptată de asociații private, Liga Internațională a Drepturilor Animalelor și Ligile Naționale Afiliate, la întâlnirea internațională pe tema drepturilor animalelor de la Londra din septembrie 1977. Versiunea din 1989 reflectă o concepție ce reprezintă ruptura radicală de antropocentrismul cartezian și provine, în parte, din curentul ecologiei radicale, *deep ecology*. Articolul 9 din Declarație (1989) proclamă limpede: „personalitatea juridică a animalelor și drepturile lor trebuie recunoscute de lege”.

Declarația de la Toulon din 29 martie 2019¹⁴, redactată de Caroline Regad și Cédric Riot, profesori la Facultatea de Drept din Toulon, intenționează să furnizeze o soluție juridică ideilor cuprinse în Declarația de la Cambridge despre Conștiință din 7 iulie 2012¹⁵. Potrivit acesteia din urmă, animalele non-umane au, asemeni animalelor umane, substraturile neurologice ale conștiinței. Declarația de la Toulon proclamă: „Déclarons, Que les animaux doivent être considérés de manière universelle comme des personnes et non des choses. Que les animaux doivent être considérés comme des personnes physiques non-humaines”¹⁶.

Cu toate acestea, declarațiile anterioare reprezintă manifeste, și nu acte normative. La nivelul legislației actuale naționale și europene, animalelor le este refuzată intrarea în categoria subiecților de drept.

3. Personalitatea juridică a ariilor geografice

Altfel stau lucrurile în ceea ce privește ariile geografice. Exemplele sunt multiple. Râul Whanganui din Noua Zeelandă a primit personalitate juridică prin Te Awa Tupua (Whanganui River Claims Settlement) Act¹⁷: „Section 14. Te Awa Tupua¹⁸ declared to be legal person. (1) Te Awa Tupua is a legal person and has all the rights, powers, duties, and liabilities of a legal person. (2) The rights, powers, and duties of Te Awa Tupua must be exercised or performed, and responsibility for its liabilities must be taken, by Te Pou Tupua¹⁹ on behalf of, and in the name of, Te Awa Tupua, in the manner provided for in

¹³ *Déclaration Universelle des Droits de l'Animal*, proclamată în 1978 (1989), Paris, disponibil online la adresa: <https://www.ffp animale.fr/wp-content/uploads/2012/10/FFPA-D%C3%A9claration-Universelle-des-Droits-de-lAnimal.pdf>.

¹⁴ Declarația de la Toulon este un manifest emis și semnat de juriștii universitari ai Facultății de Drept din Toulon, Franța, în urma trilogiei de colocvii asupra personalității juridice a animalelor ținută la această facultate în anul 2019.

¹⁵ Concluzia Declarației de la Cambridge despre Conștiință este că animalele studiate au conștiință. *The Cambridge Declaration of Consciousness*, proclamată în Cambridge, 7 iulie 2012, Cambridge, Regatul Unit, disponibil online la adresa: [https://fcmconference.org/img/Cambridge DeclarationOnConsciousness.pdf](https://fcmconference.org/img/Cambridge%20DeclarationOnConsciousness.pdf).

¹⁶ *Déclaration de Toulon*, proclamée le 29 mars 2019, Université de Toulon, disponibil online la adresa: <https://www.univ-tln.fr/Declaration-de-Toulon.html>.

¹⁷ Te Awa Tupua (Whanganui River Claims Settlement) Act, adoptat de Parlamentul Noii Zeelande în 20 martie 2017, disponibil online la adresa: <https://www.legislation.govt.nz/act/public/2017/0007/latest/whole.html>.

¹⁸ Te Awa Tupua este definit în art. 12 al Actului ca fiind „an indivisible and living whole, comprising the Whanganui River from the mountains to the sea, incorporating all its physical and metaphysical elements”.

¹⁹ Te Pou Tupua este oficial înființat prin art. 18 al Actului cu scopul de a fi „înfățișarea umană a Te Awa Tupua și pentru a acționa în numele Te Awa Tupua”, format din două persoane, una numită de populația maori cu interese în legătură cu Râul

this Part and in Ruruku Whakatupua – Te Mana o Te Awa Tupua²⁰.” Recunoașterea statutului de persoană juridică Râului Whanganui, deși cel mai faimos, nu a fost singurul caz de acordare a personalității juridice unor arii geografice. În 2014, Te Urewera Park, casa ancestrală a populației Tuhoë, a devenit prima arie geografică naturală care a fost recunoscută ca persoană juridică în Noua Zeelandă. După Whanganui, în anul 2018, Muntele Taranaki, un strato-vulcan vechi de 120.000 ani, sacru pentru maori, a fost ridicat la același status. Și în alte părți ale lumii s-a acordat personalitate juridică unor elemente ale naturii. În India, fluviile Gange și Yamuna au primit drepturi, la fel și toate râurile din Bangladesh, deși decizia a fost ulterior revocată în India. Și exemplele pot continua, altele noi adăugându-se periodic listei.

Paradoxal, în cazul elementelor naturale și a vieții neinteligente a fost mai ușoară declararea personalității juridice decât în cazul animalelor. Dreptul actual cunoaște multiple situații în care legiuitorul a acordat unor arii geografice statutul de subiecți de drept.

4. Este aceasta calea?

Conform susținătorilor ideologiei *deep ecology*, recunoașterea personalității juridice unei arii geografice sau animalelor reprezintă mijlocul ideal pentru protejarea lor. Ele vor fi subiecți de drept, având drepturi subiective proprii, pe care și le vor exercita prin reprezentanți. Dacă drepturile vor fi încălcate, o acțiune în răspundere ori executare va fi pornită împotriva oricui le lezează. La o privire dezbărată de solzii ideologiei, însă, se pot observa fisurile unei asemenea concepții.

Un mare impediment pentru finalitatea urmărită o reprezintă diferențele care fac oameni superiori animalelor. Abilitățile cognitive, cum ar fi capacitatea deplină de limbaj sau aptitudinea de raționament și planificare²¹, fac oamenii conștienți de drepturile pe care le au și de posibilitatea de a le impune prin puterea statului. În antiteză, animalele nu pot fi ele (și prin ele) însele subiecți de drept, ci eventual asemănați subiecților de drept, dacă și în măsura în care oamenii le recunosc această calitate. Cu atât mai puțin elementele mediului înconjurător care nu au un sistem nervos central. Acestea nu vor fi, deci, conștiente de drepturile pe care le au.

O altă problemă decurge din cea prezentată anterior, și anume că drepturile animalelor ori ariilor geografice vor fi exercitate printr-un organism juridic cu componentă umană. Soluția a fost aplicată, fiind singura posibilă. Spre exemplu, în cazul Râului Wanganui, Te Pou Tupua este oficiul înființat pentru a acționa în numele acestuia²². Rămâne tot la latitudinea oamenilor exercițiul drepturilor subiecților non-umani. Tot exemplul Râului Wanganui relevă ineficiența protecției râului prin recunoașterea drepturilor subiective²³. Exercițiul drepturilor ariei geografice prin intermediul oamenilor reduce tot la latitudinea oamenilor protecția juridică gândită pentru lucru. Așadar, nu opțiunea legislativă pentru un anumit mod de protejare a animalelor sau a ariilor geografice asigură eficiența acesteia. Ci gradul de obligativitate și aplicarea strictă a legii. Apanaj exclusiv uman.

Alt neajuns se întrevide: soluția nouă a recunoașterii drepturilor subiective subiecților non-umani nu asigură o eficiență sporită față de instituirea unor îndatoriri stricte în sarcina oamenilor de a asigura bunăstarea animalelor și protecția mediului. Drepturile subiective se înfățișează, dintr-un unghi relațional și dinamic, ca raporturi juridice cu o încărcătură normativă pentru subiectivul pasiv, obligat la un anumit

Whanganui, iar cealaltă numită în numele Coroanei de către Ministrul Tratatului de Negocieri Waitangi, în consultare cu Ministrul pentru Dezvoltarea Maorilor, Ministrul Conservării și Ministrul Mediului.

²⁰ Ruruku Whakatupua – Te Mana o Te Awa Tupua este un document care conține termenii unui cadru legislativ pentru Te Awa Tupua.

²¹ Cercetătorii Universităților din Stockholm și New York au dovedit ipoteza potrivit căreia capacitate mentală capitală care diferențiază oamenii de animale ar fi abilitatea oamenilor de a-și aminti și recunoaște informații secvențiale sau, pe scurt și științific, memoria pentru secvențe de stimuli. Stefano Ghirlanda, Johan Lind, Magnus Enquist, *Memory for stimulus sequences: a divide between humans and other animals?* în Royal Society Open Science nr. 4/2017, <https://doi.org/10.1098/rsos.161011>.

²² Articolul 18 din Te Awa Tupua (Whanganui River Claims Settlement) Act.

²³ Kennedy Warne, *A Voice of Nature*, disponibil online la adresa: <https://www.nationalgeographic.com/culture/graphics/maori-river-in-new-zealand-is-a-legal-person>. Julia Hollingsworth, *This river in New Zealand is legally a person. Here's how it happened*, disponibil online la adresa: <https://edition.cnn.com/2020/12/11/asia/whanganui-river-new-zealand-intl-hnk-dst/index.html>. Jeremy Lurgio, *Saving the Whanganui: can personhood rescue a river?*, 2019, disponibil online la adresa: <https://www.theguardian.com/world/2019/nov/30/saving-the-whanganui-can-personhood-rescue-a-river>.

comportament²⁴. Dacă scopul practic urmărit este obligarea oamenilor la un anumit comportament, de ce este necesară apelarea la dreptul subiectiv al animalelor sau ariilor geografice pentru crearea unei norme pentru oameni? Nu se poate atinge, mai coerent juridic și mai eficient, acest scop direct prin lege, înzestrată cu obligativitate normativă? Acordarea personalității juridice unui râu cu scopul de a-i recunoaște un drept de proprietate asupra peștilor din râu, care să impună subiectului pasiv general abținerea de la încălcarea proprietății râului asupra peștilor, pare un mecanism foarte complicat de explicare a interdicției de a pescui. Mai eficientă ar fi o interdicție legală și directă de a pescui din acel râu. Dificultatea anihilării legale a unor drepturi subiective, în contrapunct cu lejeritatea abrogării unei îndatoriri legale, considerăm fi un argument slab. Pe de o parte, legiuitorul are la îndemână exproprierea, pentru exemplul dat. Pe de altă parte, legiuitorul are la îndemână oricând opțiunea de a înlătura calitatea de subiect de drept a râului. Legea a dat, legea a luat! Așadar, recunoașterea drepturilor subiective animalelor sau ariilor geografice nu garantează o protecție superioară față de instituirea unor îndatoriri directe în sarcina oamenilor.

Care este atunci motivul recunoașterii personalității juridice altor entități decât oamenii? Ar putea fi popularitatea de care se bucură dreptul subiectiv. „Conceptul de drepturi a devenit unul dintre cele mai prestigioase și mai pozitiv conotate în cadrul teoriei politice. Avantajul unei promovări de principiu a ideilor reprezentate de acest concept e mult mai puțin controversat decât, de pildă, în cazul promovării egalității, a democrației sau chiar a libertății”²⁵. Ideile livrate sub masca dreptului subiectiv, ca instrument politic, sunt foarte ușor digerabile de guvernați.

Este posibil ca opțiunea politică pentru această variantă să se fi făcut în scopul sporirii capitalului politic. Un indiciu în acest sens este că personalitatea juridică și drepturile subiective au fost recunoscute în favoarea ariilor geografice, dar nu a animalelor. Poate pentru că este mai lejer de acceptat ideea unei plimbări printr-un subiect de drept, decât ideea sacrificării și consumării unuia. Includerea altor entități decât oamenii în categoria subiecților de drept s-a făcut din oportunismul alinierii cu o ideologie populară. Și pentru că instrumentul dreptului subiectiv este foarte facil de folosit pentru a da glas unor revendicări umane, chiar făcute în numele ariilor geografice sau altor lucruri. Selectivitatea utilitaristă a legiuitorului trădează fundamentele preponderent politice și ideologice ale deciziei de dilatare a categoriei de subiecți de drept dincolo de oameni.

Dezavantajul utilității instrumentului politic „drept subiectiv” constă, paradoxal, tocmai în această facilă întrebuițare: legiuitorul folosește drepturile subiective ca un panaceu pentru orice problemă socială care, potrivit deciziei politice, trebuie normată²⁶. Folosirea instrumentului politic de drept subiectiv cu ocazia legiferării modifică *de facto* și *de lege lata* sensul instrumentului juridic de drept subiectiv. În contextul analizat, nu prin lărgirea artificială a categoriilor de drepturi subiective, ci a categoriei subiecților de drept. Prețul unui instrument atât de pretabil este erodarea legitimității dreptului obiectiv, care este definit prin drepturile subiective ce îl compun²⁷. Dreptul obiectiv se folosește, în acest caz, într-un mod impropriu de categoria dreptului subiectiv: nu pentru a acorda facultăți subiecților activi (care oricum nu s-ar putea folosi juridic de ele), ci pentru a impune îndatoriri subiecților pasivi. Mai coerent juridic și fără efecte secundare de ilegitimitate ar fi să se impună oamenilor aceste îndatoriri ca atare.

Moralitatea facultății conținute în dreptul subiectiv, printre singurele resorturi naturale ale dreptului obiectiv, este la rândul său amenințată. Dreptul obiectiv, ca sistem de organizare socială, este un construct de origine umană. Puține sunt fundamentele naturale ale dreptului. Prin caracteristica morală

²⁴ Paul Vasilescu, *Raportul de drept civil – mostră de nostalgie ideologică analitică*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Seria Iurisprudentia*, nr. 1/2020, p. 20.

²⁵ Michael Freedon, *op. cit.*, p. 27. „The concept of individual rights has become central to our political discourse”, Brian Tierney, *The Idea of Natural Rights. Studies on Natural Rights, Natural Law and Church Law 1150-1625*, Ed. Scholar Press for Emory University, Atlanta, 1997, p. 5. „Whatever rights may be, everyone agrees that they too are normatively advantageous”. Leonard Wayne Sumner, *The Moral Foundation Of Rights*, Ed. Clarendon Press, Oxford, 1987, p. 32.

²⁶ „Aujourd’hui, beaucoup des désires deviennent, abusivement, de nouveaux droits de l’homme”, Philippe Malaurie, *Droit civil. Les personnes*, 6e édition, Ed. Defrénois, Paris, 2012, p. 100.

²⁷ Eugeniu Speranția, *Introducere în filosofia dreptului*, Ed. Cartea Românească, Cluj, 1946, p. 369.

a facultății din conținutul dreptului subiectiv se asigură o relație între drept și natură. Puțin probabil ca această caracteristică a dreptului subiectiv să se mențină după recunoașterea drepturilor subiective mediului înconjurător, animalelor și altora. Dispărând și această conexiune dintre natură și drept, preponderența forței în facerea dreptului crește.

Concluzia care se desprinde în urma verificării rezistenței ideilor propuse de ideologia *deep ecology* în încercarea tehnică a conceptelor dreptului este că soluțiile propuse nu țin seama de exigențele concepționale ale instrumentelor dreptului. Personalitatea juridică și drepturile subiective, chiar recunoscute animalelor și ariilor geografice, nu asigură o protecție sporită a vieții non-umane pe Pământ. Prosopopeea juridică a animalelor și a mediului înconjurător este o ipocrită ocrotire a acestora. Scopul este acapararea de capital politic. Simpla declamare a personalității juridice a animalelor și a mediului înconjurător nu duce automat la ocrotirea acestora și la rezolvarea problemelor de mediu. Drepturile omului sunt nesocotite flagrant de oameni. Cu atât mai mult vor fi nesocotite drepturile animalelor și ale mediului. Pentru ocrotirea lor eficientă, sunt necesare măsuri legislative stricte, de instituire a unor îndatoriri legale directe oamenilor, aplicate riguros.